неразрывно связано с развитием духовного мира человека. Значительное влияние на формирование профессионального самосознания производит развитие ее отдельных феноменов, а также условия деятельности и общения, в которых происходит профессиональное развитие личности. Таковы основные утверждения раскрывает статья.

Ключевые слова: профессиональное самосознание, развитие профессионального самосознания, формирование профессионального самосознания.

Smolyuk Artem. Formation of Professional Identity Among Students of the Law College. The article reveals the structure and development of professional self-consciousness of future lawyer. It based on the perceptions of professional identity, including "internal" activity, the main product of which is "*I*-concept". In other way it is the main integral quality of the personality, which combines and implements professional experience. The main component of the structure is a set of cognitive, affective and behavioural substructures, which contents the specificity of law activity. The development of professional identity includes general and professional development of the individual. The formation of professional identity is inextricably linked to the development of the human mind. The development of certain phenomena, terms of activity and communication have a significant influence on the formation of professional identity. Such a provision is opened by the article.

Key words: professional identity, professional identity development, the formation of professional identity.

Стаття надійшла до редколегії
16.12.2014 р.

УДК 371.13.001.76

Надія Ткачук

Інноваційне освітнє середовище як умова розвитку професійної компетентності педагогів

У статті розкрито важливість урахування умов інноваційного освітнього середовища навчального закладу щодо розвитку професійної компетентності педагогів. Проаналізовано поняття *інноваційне освітнє середовище*; запропоновано досвід формування готовності педагогів до інноваційної діяльності як складової частини інноваційного освітнього середовища.

Ключові слова: інноваційне освітнє середовище, готовність педагогів до інноваційної діяльності, дослідно-експериментальна діяльність, професійна компетентність.

Постановка наукової проблеми та її значення. Сучасний ринок праці ставить особливі вимоги до професійної компетентності фахівця, зумовлює перегляд його власних життєвих цінностей, усталених стереотипів, умінь і навичок, наявного досвіду тощо. Сучасність насамперед демонструє запит на якісну діяльність і високий рівень професійної компетентності вчителя, який виступає рушійною силою змін, потужним ресурсом переходу вітчизняної освіти на європейські стандарти. Відтак усе більше важливим стає питання забезпечення неперервності освіти педагогів, регулярне оновлення індивідуальних професійних компетентностей, розвиток професійно значущих особистісних якостей. Л. Ващенко вказує, що це, своєю чергою, «потребує від української освіти переосмислення самої ідеї пожиттєвої освіти, узгодження її стратегій з інноваційною культурою професійної діяльності освітян, формування нової якості інноваційного середовища у цьому сегменті» [1, с. 37].

Сьогодні в педагогіці розгорнуто пошуки, спрямовані на дослідження освітнього середовища навчального закладу, в якому *включаються* механізми саморозвитку педагога, а його *діяльність* набуває *інноваційних* ознак. Адже не виникає сумнівів, що будь-яка зміна середовища приводить до змін у людині – й навпаки. Саме тому вважаємо актуальним дослідження взаємодії розвитку професійної компетентності педагогів і формування інноваційного освітнього середовища навчального закладу.

Аналіз досліджень цієї проблеми. Концепт освітнього середовища, середовищного підходу досліджували Г. Васильєв, Н. Гладченкова, Ю. Колюткін, Л. Новикова, П. Лернер, М. Лях, М. Соколовський, В. Ясвін та ін.

© Ткачук Н., 2015

Ідеї створення та функціонування різних середовищ науковці використовують, розробляючи загальнонаукові, педагогічні, психологічні аспекти. Зокрема, вивчали можливості освітнього середовища щодо розвитку особистості Н. Гонтаровська, О. Гуменюк, В. Мадзігон, Н. Крилова, А. Каташов, К. Приходченко, В. Степанов та ін.; В. Доній, Г. Несен, І. Єрмаков, І. Лустенко досліджували освітнє середовище навчального закладу як осередок культури тощо.

Належне місце відведено дослідженням проблем освітніх і педагогічних інновацій, інноваційного розвитку освітніх систем та інноваційних процесів у роботах провідних учених І. Беха, Н. Бібік, Л. Ващенко, Л. Даниленко, Д. Пузікова, Г. Щекатунової та ін.

Однак в наукових публікаціях, присвячених дослідженню інноваційного освітнього середовища, недостатньо представлені аспекти професійного розвитку педагогів в умовах інноваційного освітнього середовища.

Мета статті – дослідити й визначити роль інноваційного освітнього середовища в розвитку професійної компетентності педагогів.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Аналіз наукової літератури з проблеми підтверджує, що освітнє середовище навчального закладу як сукупність цінностей і зразків успішного розв'язання життєвих цілей слугує джерелом для розвитку особистості. Для виявлення закономірностей впливу умов інноваційного освітнього середовища на розвиток професійної компетентності проаналізуємо сутність поняття *інноваційне освітнє середовище*.

У сучасних теоретичних дослідженнях є такі тлумачення цього поняття:

- сукупність духовно-матеріальних умов функціонування закладу освіти, що забезпечують саморозвиток вільної і активної особистості, реалізацію творчого потенціалу дитини; виступає функціональним і просторовим об'єднанням суб'єктів освіти; характеристиками його є здатність до самовідтворення й самооновлення відповідно до потенційних можливостей усіх складових елементів цього середовища (А. Каташов) [2];
- комплекс взаємопов'язаних умов, які забезпечують освіту людини, формування особистості педагога з інноваційно-творчим мисленням, його професійну компетентність (Н. Разіна) [5].
- педагогічно доцільно організований простір життєдіяльності, який сприяє розвитку інноваційного ресурсу особистості; інтегрований засіб накопичення і реалізації інноваційного потенціалу навчального закладу (О. Шапран) [7].

В. Ясвін виокремлює творче (ідейне) освітнє середовище як єдине, що здатне забезпечити особистісний саморозвиток завдяки використанню комплексу специфічних можливостей, який їм надає це середовище [9].

Л. Ващенко уточнює, що інноваційне середовище окремого навчального закладу, наповнене інноваційними змістом і формами організації, забезпечує умови для формування нової якості професійної науково-педагогічної та управлінської діяльності, тим самим створює потужний потенційний ресурс для розвитку і професійної діяльності [1, с. 39].

Варто зазначити, що досі немає чітко визначених структурних компонентів інноваційного освітнього середовища. Але важливим є те, що науковці, вивчаючи компоненти інноваційного освітнього середовища, визначають особистість як найважливіший його елемент, як складну й відкриту систему, що постійно саморозвивається. Так, С. Сергеєв уважає, що середовище – це конструйована частина фізичної реальності, пов'язана й опосередкована досвідом рекурсивних взаємодій організму, дійсністю, у якій відбувається створювальна діяльність людини, яка змінює це середовище для досягнення особистої та соціальної мети. Людина змінюється сама, і її безпосередньо змінює середовище, що є посередником між реальністю і дійсністю [6, с. 61]. На думку Ю. Колюткіна, освітнє середовище можна схарактеризувати як сукупність соціальних, культурних, а також спеціально організованих в освітньому навчальному закладі умов, унаслідок взаємодії яких з індивідом *відбувається становлення особистості* [3].

У межах цього дослідження цінними є також наукові розвідки вітчизняних науковців, які вказують, що навчально-виховне середовище – це певним чином організоване педагогічне середовище, що *стимулює розвиток і саморозвиток кожного включеного в нього індивіда*, це система умов для особистісного і творчого розвитку дітей та педагогів – усіх суб'єктів освітнього процесу, це середовище розвитку й виховання особистості [4, с. 13].

Але найповнішим і сучасним, що концентрує в собі сутнісні ознаки феномена інноваційного освітнього середовища, на нашу думку, є підхід Л. Ващенко, яка наголошує, що головна місія такого

середовища полягає в генеруванні інноваційних потоків та нарощуванні інноваційного потенціалу кожного навчального закладу й системи загалом, збереження і локальних, і адміністративних новацій [1, с. 38]. Уважаємо, що важливою вимогою до формування інноваційного освітнього середовища навчального закладу в контексті розвитку професійної компетентності педагогів є врахування критеріїв інноваційного середовища післядипломної педагогічної освіти, які пропонує науковець, зокрема:

- *концептуально-стратегічна спрямованість*, основні показники якої – наявність програм інноваційного розвитку, наукове обґрунтування перспектив, новацій; установлені форми роботи з педагогічним колективом; наявність стабільного партнерства з органами державної влади та управління освітою для трансферу інноваційних продуктів у практику;
- *широта охопленості*, що віддзеркалює структурно-змістову характеристику, вказує на включеність відповідних суб'єктів, об'єктів, процесів, явищ до реалізації нововведень; інтенсивність використання вітчизняного й міжнародного ринку освітніх новацій;
- *інтенсивність (залученість до змін)*, яка полягає в здатності й готовності учасників змін відтворювати наукові, методичні, організаційні, адміністративні вимоги як необхідні для успішної реалізації завдань інноваційної програми;
- *формалізованість*, що відображає здатність учасників змін до розроблення й опису програми/ проекту, планування реалістичних заходів щодо їх виконання, виявлення технологій ефективного адміністрування, до чітко визначеного розподілу ресурсів і методики оцінювання наслідків роботи; важливе значення має наявність творчих команд, готовність виконавців ініціювати нові ідеї, здатність презентувати інноваційний досвід із використанням сучасних науково-педагогічних можливостей;
- *упорядкованість*, що розкриває рівень керованості змінами в закладі, узгодженості інноваційних процесів із загальною програмою розвитку, матеріального й морального стимулювання;
- *когерентність (узгодженість)*, основними показниками якого є регіональна, соціальна інтеграція зі змінами в навчальному закладі, узгодженість інноваційного процесу з державною освітньою політикою, наступність з іншими навчальними закладами;
- *інформаційно-комунікаційний складник*, характеристики якої − повнота забезпеченості науково-методичною літературою, періодичними й фаховими виданнями, вільний та стабільний доступ до глобальних освітніх мереж, наявність електронної системи управління, упровадження розвинених моделей дистанційного навчання, використання в навчальному й управлінських процесах інформаційно-комунікаційних технологій, підготовка електронних навчальних посібників;
- *професійність*, основні показники якого – уміння продукувати, реалізовувати нові підходи до освітньої діяльності в змісті, формах, методах. чіткості й послідовності в організації процесу розгортання нововведень, самооцінювання та самоконтроль власного й колективного інноваційного пошуку.

Досліджуючи характеристики, структуру інноваційного освітнього середовища ми зробили висновок, що воно (середовище) може виступати ефективним засобом розвитку професійної компетентності педагогів й одночасно потужно впливати на професійну ідентичність педагогічного колективу загалом, виконувати завдання розвитку навчального закладу. Підтвердження знаходимо в Л. Щекатунової, яка зазначає, що процес інноваційного розвитку є не лише кінцевим продуктом застосування нового в навчально-виховному процесі для якісного покращення його суб'єктів та об'єктів, а й процедурою їх постійного оновлення, що забезпечується відповідною освітньою інноваційною діяльністю [8, с. 41].

Переносячи в практичну площину теоретичні положення щодо взаємозалежності формування інноваційного освітнього середовища та професійного розвитку педагога, ми поставили перед собою завдання спроектувати інноваційне освітнє середовище навчальних закладів у межах теми науково-дослідної роботи лабораторії освітніх інновацій і координації діяльності РМК (ММК) Волинського ІППО «Проектування розвитку сучасного навчального закладу в умовах соціокультурного середовища регіону» та дослідити вплив його на розвиток професійної компетентності педагогів. Ми врахували насамперед позицію науковців про те, що інноваційний розвиток *передбачає керованість*

інноваційних змін освітньої системи школи та її компонентів, які відбуваються завдяки інноваційній діяльності педагогічного колективу [8]. Експериментальною базою було визначено вісім навчальних закладів Волинської області, кожен із яких працював над своєю інноваційною програмою в межах актуальної для закладу теми. Зокрема, було визначено такі проблеми дослідно-експериментальної діяльності регіонального рівня: «Формування професійно-трудової компетентності в умовах профільної старшої школи», «Створення освітнього середовища для інтелектуального розвитку особистості учнів», «Формування загальнокультурної компетентності учнів в умовах навчально-виховного комплексу», «Створення освітнього середовища НВК для формування лідерської компетентності учнів», «Формування соціально-трудової компетентності учнів в умовах сільського загальноосвітнього навчального закладу», «Створення освітнього середовища для формування здоров'язбережувальної компетентності учнів», «Освітньо-інформаційне середовище навчального закладу як умова формування соціально активної особистості», «Формування інтелектуально-пізнавальної компетентності учнів в умовах загальноосвітнього навчального закладу».

Стратегічною ідеєю дослідно-експериментальної діяльності педагогічних колективів навчальних закладів області визначено створення інноваційного освітнього середовища, яке зможе забезпечувати формування ключових компетентностей учнів. Мета експериментальної діяльності полягала в науково-методичному обґрунтуванні та розробленні компетентнісно орієнтованих моделей навчальних закладів відповідно до соціокультурного середовища їх функціонування.

Відповідно до особливостей діяльності експериментальних навчальних закладів визначено основні вимоги до інноваційного освітнього середовища навчального закладу, які й окреслили завдання дослідно-експериментальної діяльності, а саме:

- дитина – головний суб'єкт навчально-виховного процесу, самодостатньою особистістю;
- учень має право на освіту й на формування здатності реалізувати себе, розв'язувати освітні та життєві потреби;
- учитель розвиває свої професійні й особистісні якості як педагог-новатор;
- керівник забезпечує умови для інноваційної діяльності учня і вчителя;
- колектив працює у творчому пошуковому режимі на основі діалогу, партнерського співробітництва.

Найважливіше завдання науково-методичного супроводу, яке здійснювала лабораторія, полягало в розвитку готовності вчителів до інноваційної діяльності. У кожному педагогічному колективі було розгорнуто системну науково-методичну роботу відповідно до теми дослідно-експериментальної діяльності, етапів й алгоритму її здійснення. Формування інноваційного освітнього середовища здійснювалось у три етапи: етап становлення (діагностико-концептуальний); формувальний; етап узагальнення й вдосконалення. Етап становлення характеризувався розробленням відповідної концепції і програми, укладанням потрібної документації, створенням органів керування, визначенням фінансових і матеріальних можливостей. На другому етапі було створено умови для функціонування середовища відповідно до проблеми, залучено до роботи найбільш підготовлених і творчих учителів, розроблено концепцію розвитку школи, модель інноваційного середовища, уведено інноваційні елементи з попередньою апробацією. Етап узагальнення і вдосконалення освітнього середовища відповідав постійному пошуку ефективних засобів його розвитку, проведенню моніторингу інноваційної роботи, поширенню досвіду серед учасників педагогічного процесу, інформуванню за межі цього навчального закладу тощо.

Відповідно до цих етапів робота з педагогами була орієнтовані на:

1. *Усвідомлення педагогами потреби запровадження педагогічних інновацій у власній практиці*. У навчальних закладах було проведено низку методичних заходів: теоретичні та практичні семінари, психологічні семінари-тренінги, педагогічні читання, тематика яких передбачала визначення змісту діяльності педагогічного колективу щодо формування ключових компетентностей школярів, проектування розвитку школи в умовах дослідно-експериментальної роботи, формування професійної компетентності педагогів-дослідників, проектування особистісного зростання і т. ін.

2. *Інформованість про інноваційні педагогічні технології, знання новаторських методик.* Для реалізації цього напряму педагогічні колективи були включені в міжнародні, всеукраїнські проекти: «Шкільна академія підприємництва», «Уроки з підприємницьким тлом», «Посилення спроможності педагогів у забезпеченні дієвої профілактики ВІЛ/СНІДу, протидії стигмі й дискримінації», «Зміцнення потенціалу Всеукраїнської спілки вчителів і тренерів для поліпшення доступу до якісних

послуг з профілактики ВІЛ/СНІДу у діяльності Шкіл, дружніх до дитини», «Маршрут безпеки», «Fair Play – Чесна Гра». У контексті кожної теми експериментальної роботи в навчальних закладах розроблено мініпроекти щодо впровадження інноваційних технологій навчання. Педагогічні колективи й окремих педагогів залучено до інноваційних програм, конкурсів, грантів, спрямованих на інноваційний розвиток навчального закладу.

3. *Зорієнтованість на створення педагогами власних новаційних продуктів.* Прикладами інноваційної діяльності в межах цього орієнтиру може слугувати досвід навчальних закладів щодо використання інформаційно-комунікативних технологій і засобів під час викладання базових дисциплін, використання технології розвитку критичного мислення, інтерактивного, проблемного навчання, продуктивного навчання, запровадження методу асоціативних символів під час вивчення іноземної мови; уведення парно-урочної системи навчання тощо.

4. *Готовність до подолання труднощів, пов'язаних зі змістом та організацією інноваційної діяльності.* На подолання труднощів щодо організації інноваційної діяльності в навчальних закладах запроваджено шкільні моделі професійного розвитку педагогів, здійснено системний аналіз і моніторинг результатів інноваційної діяльності. Зміщено акцент у методичній роботі на діяльність творчих груп, реалізацію ними прикладних педагогічних досліджень, психологізацію професійного розвитку педагогів.

5. *Створення інформаційних ресурсів.* Розвитку професійної компетентності педагогів в умовах інноваційного освітнього середовища навчального закладу сприяло створення інформаційного ресурсу, оприлюднення аналітичних матеріалів на сайтах навчальних закладів, інституту післядипломної педагогічної освіти. Узагальнений досвід дослідно-експериментальної роботи, а також освітні доробки педагогів шкіл, напрацьовані під час дослідно-експериментальної діяльності, лягли в основу публікацій, методичних розробок тощо.

Моніторинг переконав в ефективності впливу інноваційних процесів в освітньому середовищі на розвиток професійної компетентності педагогів. Опитування керівників експериментальних навчальних закладів засвідчило, що дослідно-експериментальна робота сприяє динаміці професійних досягнень педагогів, рейтингу освітньої установи в соціумі, результативності у сфері самореалізації і педагогів, і учнів.

За результатами аналізу звітів експериментальних шкіл зроблено висновки, що інноваційна діяльність допомагає педагогічним колективам краще розуміти завдання сучасної школи та розробляти оптимальні шляхи розв'язання освітніх проблем; сприяє створенню умов в освітньому середовищі, які мотивують учнів до здобуття знань та застосування їх у різних видах освітньої діяльності; забезпечує розвиток особистості ерудованої, соціально активної, з розвинутим мисленням, спроможної самостійно, активно і творчо розв'язувати поставлені перед нею практичні завдання.

При цьому варто зазначити, що сучасний навчальний заклад, у якому ведеться дослідно-експериментальна діяльність, вирізняється грамотною, системною та послідовною науково-методичною роботою з педагогами, що дає змогу спрогнозувати позитивний результат усього навчально-виховного процесу.

Висновки та перспективи подальшого дослідження. Визначальними характеристиками інноваційного освітнього середовища є здатність до впровадження ефективних засобів розвитку професійної компетентності педагогів, включення педагогічного колективу в дослідно-експериментальну роботу.

Багатоаспектна проблема розвитку інноваційного освітнього середовища не обмежується запропонованим аналізом взаємодії інноваційного освітнього середовища та професійного розвитку педагогів. Подальші наші дослідження будуть стосуватися оцінювання ефективності функціонування інноваційного освітнього середовища, вивчення системних елементів і впливу зовнішніх та внутрішніх чинників на його формування.

Джерела та література

1. Ващенко Л. Інноваційне середовище післядипломної педагогічної освіти / Л. Ващенко // Післядипломна освіта. – 2012. – № 1. – С. 37–40.
2. Каташов А. І. Педагогічні основи розвитку інноваційного освітнього середовища сучасного ліцею : автореф. дис. … канд. пед. наук : спец. 13.00.01 / А. І. Каташов. – Луганськ, 2001. – 15 с.
3. Колюткин Ю. Образовательная среда и развитие личности [Электронный ресурс] / Ю. Колюткин, С. Тарасов // О-во «Знание» России. − 2000. – Режим доступа : www.znanie.org/jornal/n1_01/obraz_sreda.html

4. Організаційно-педагогічні засади інноваційного розвитку ЗНЗ : монографія / Г. Д. Щекатунова, В. В. Тесленко, А. Д. Цимбалару та ін. / за ред. Г. Д. Щекатунової. – К. : Пед. думка, 2013. – 264 с.
5. Разіна Н. О. Акмеологічний підхід до розвитку професіоналізму сучасного педагога в інноваційному освітньому середовищі середньої школи / О. Н. Разіна / Вісн. наук. шк. педагогів «АКМЕ». – 2009. – Вип. 3.
6. Сергеев С. Ф. Проектирование обучающих сред / С. Ф. Сергеев // Школьные технологии. – 2006. – № 3. – С. 58–65.
7. Шапран О. І. Створення інноваційного освітнього середовища в процесі професійної підготовки майбутнього вчителя [Електронний ресурс] / О. І. Шапран, Ю. П. Шапран. – Режим доступу : http://www.sportpedagogy.org.ua/html/journal/2010-09/10soitpt.pdf
8. Щекатунова Г. Інноваційний розвиток загальноосвітнього навчального закладу – вимога сьогодення / Г. Щекатунова // Післядипломна освіта. – 2012. – № 1. – С. 40–46.
9. Ясвин В. А. Образовательная среда: от моделирования к проектированию / В. А. Ясвин. – М. : Смысл, 2001. – 365 с.

Ткачук Надежда. Инновационная образовательная среда как условие развития профессиональной компетентности педагогов. Анализируются научно-теоретические подходы к сущности инновационной образовательной среды. Учитывая обобщения научных позиций по структуре инновационной образовательной среды, сделан акцент на личности педагога как важнейшей его составляющей. Путём анализа критериев инновационной среды обоснованы условия развития профессиональной компетентности педагогов. В контексте проекции теоретических положений предложен опыт научно-исследовательской лаборатории образовательных инноваций и координации деятельности РМК (ММК) Волынского ИППО по проблеме «Проектирование развития современного учебного заведения в условиях социокультурной среды региона». Определены основные ориентиры формирования готовности к инновационной деятельности: осознание педагогами необходимости введения педагогических инноваций в собственной практике, информированность о инновационных педагогических технологиях, знания новаторских методик, ориентированность на создание педагогами собственных новационных продуктов, готовность к преодолению трудностей, связанных с содержанием и организацией инновационной деятельности, создание информационных ресурсов. Предложен опыт школьной методической службы по содержанию, формам ее деятельности по развитию профессиональной компетентности педагога-новатора. Представлены отдельные позиции мониторинга результатов опытно-экспериментальной работы, подтверждающие, что такая деятельность способствует динамике профессиональных достижений педагогов, повышению рейтинга образовательного учреждения в социуме, результативности в сфере самореализации как педагогов, так и учеников. Сделан вывод о дальнейших исследованиях, которые будут затрагивать проведение оценки эффективности функционирования инновационной образовательной среды, изучение системных элементов и влияния внешних и внутренних факторов на его формирование.

Ключевые слова: инновационная образовательная среда, готовность педагогов к инновационной деятельности, опытно-экспериментальная деятельность, профессиональная компетентность.

Tkachuk Nadiya. Innovative Educational Environment as Condition of Teachers' Professional Competence Development. The analysis of scientific and theoretical approaches to the essence of innovative educational environment is covered. The article is focuses on the teacher's personality as his essential component, considering generalization of scientific positions concerning the structure of the innovative educational environment. Conditions of development of teachers' professional competence are proved through the analysis of innovative environment criteria. The experience of research laboratory of educational innovations and coordination of RMR (TMR) activities of Volyn In-Service Teacher Training Institute on "Designing of modern educational institution development in conditions of the sociocultural environment of the region" is offered. The main positions of formation of readiness for innovative activity are defined: awareness of needs of pedagogical innovations implementing to teachers' practice, knowledge of innovative pedagogical technologies and techniques, focus on creation of teachers' innovative products, readiness for overcoming of the difficulties connected with the contents and the organization of innovative activity, creation of information resources. School methodical service experience concerning the content and forms of its activities on the development of professional competence of the teacher and innovator is proposed. Separate positions of monitoring of research and experimental work results are acquainted, confirming that such activity promotes the dynamics of teachers' professional achievements, a rating of educational institution in society, productivity in self-realization of teachers and pupils. The conclusion is drawn on further researches which will concern carrying out an assessment of efficiency functioning of the innovative educational environment, studying of system elements and influence of external and internal factors on its formation.

Key words: innovative educational environment, readiness of teachers for innovative activity, research and experimental activity, professional competence.

Стаття надійшла до редколегії
26.01.2015 р.